Gün Sazak

Bir Şehidin Yolculuğu

Himmet Kayhan

ÖTÜKEN

HİMMET KAYHAN; 1947 yılında Bilecik'te doğdu. İlk ve ortaokulu memleketinde okudu. Yenişehir Sağlık Koleji'ni 1966 yılında bitirip Çevre Sağlığı Teknisyeni olarak memurluğa başladı. Hatay, Kırşehir ve Bursa illerinde çalıştı. 1977 yılında Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirdi.

Gün Sazak'ın Gümrük ve Tekel Bakanı olduğu sırada Kontrolörler Kurulu üyesi oldu, 1978 yılının Nisan ayında istifa ederek ayrıldı. Genel Başkan Alparslan Türkeş tarafından teşkil edilen MHP Eğitimciler ekibinde görev alarak Bursa, Balıkesir, Çanakkale ve Bilecik bölgesinde çalıştı.

12 Eylül 1980 darbesinden sonra tutuklandı. "MHP ve Ülkücü Kuruluşlar" davasında idam talebiyle yargılandı. İki yıla yakın Mamak Askeri Cezaevi'nde tutuklu kaldı, 1987 yılında biten yargılama sonunda beraat etti.

Hapishaneden çıktıktan sonra avukatlığa başladı ve on yıl devam ettirdi. Daha sonra hukuk müşavirliği, vakıf yöneticiliği, araştırma ve danışmanlık hizmetleri alanında çalışan bir şirkette yöneticilik yaptı.

Bu dönemde, Türk Dünyası ile ilgili bazı yayın çalışmalarını yürüttü: Ahmet Yesevi Üniversitesi'nce çıkarılan Bilig dergisinin kuruculuğunu ve ilk yedi sayısında genel yayın yönetmenliğini yaptı. Birçok kitabın yayına hazırlanması ve editörlüğünü yaptı. Bunlardan bazıları: Türkmen Göroğlu Destanı (8 cilt), Yüzyılların Kavşağında (Nursultan Nazarbayev), Yirmibirinci Yüzyıl Eşiğinde Özbekistan (İslam Kerimov), Muhtar Avezov'un eserleri serisi (Abay Yolu, Folklor Yazıları, Makaleler, Hakkında Yazılar), Baykal'dan Balkan'a (Rahmankul Berdibayev), Kuz Başındaki Avcının Çığlığı (Cengiz Aytmatov – Muhtar Şahnov), Altın Arığ Destanı, Künge Uçkan Sunkar (Kazakistan), Emin Bey'in Defteri ile Meclis Konuşmaları (Emin Sazak).

Türkmen Göroğlu Destanı, 1997 yılında Türkmenistan Cumhurbaşkanı S. Türkmenbaşı tarafından Mahdumkulu Uluslararası Ödülü "Mahdumkulu Halkaralık Bayrağı" ile ödüllendirildi.

İçindekiler

Sözbaşı / 9

Birinci Bölüm
Kökler

Aile/15 • Dede: Hacı Abdurrahman Ağa/20 • Havva Ana/30 •
Baba: Toprak Adamı, İş Adamı ve Siyaset Adamı/Emin Sazak/31 •
İstanbul'da Taşralı Bir Çocuk: Medrese Talebesi Emin/32 •
Bıçkın Bir Delikanlı/37 • Mihalıççık'ta Meşrutiyet: Genç İttihatçı/41 •
Ticaret Hayatına Giriş/50 • Ermenilerin Göç Ettirilmesi/54 • Çöküş/57 •
Kuva-yı Millîyeci/63 • Milletvekili/70 • Ankara'da Bolşevik Modası/73 •
İnönü Muharebeleri/77 • İktisadî Durum/81 • Sakarya Melhame-i Kübrâsı/82
• Sakarya'dan Sonra/89 • Büyük Zafer/93 • Bağımsız Milletvekili/95 •
Cumhuriyet'in İlk Yılları/98 • Eskişehir Bankası/105 •
Kuraklık: "İnsanlarımız Ot Yiyor!"/108 • Gazi'ye Şükran/111 •
1929 İktisadî Krizi ve Emin Bey/112 • Nev'i Şahsına Münhasır Bir Milletvekili/121
• Köy Enstitüleri, Köy Okulları ve Emin Sazak/124 •
Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu/128 • Demokrat Parti Yılları/131 •

İkinci Bölüm
Çocukluk ve Gençlik Yılları

Çocuklardan Bir Çocuk/147 • Bir Delikanlının Cep Defteri/158 •
Kaliforniya'da Bir Eskişehirli/170 • Dönüş/189 •

Üçüncü Bölüm
İş Hayatında Yokuş Çıkmak: Çileli Yıllar

Emin Bey'in Ölümü/199 • Müteahhitlik Yolunda/202 •
Aile Depremi/204 • Çırpınışlar/207 • Yüksel İnşaat/210 •
Ana Gibi Yâr.../227 • Atılım/230 • Moskova Seyahati/232 •
İzmir'den Van'a/236 • Bandırma Limanı/254 • Ayşe Ana'nın Ölümü/260 •

Dördüncü Bölüm
İki Dünya: İş ve Siyaset

Türkiye-1970: Gergin Ülke/267 • Dündar Bey'in Tekkesinde/276 •
Bir Kongre Hikâyesi/281 • Milliyetçi Hareket Saflarında/290 •

Malazgirt'te 900. Yıl Toyu/288 • Yurt Dışına Açılma Arayışları/304 •
Dündar Taşer'in Ölümü/306 • Yüksel İnşaat Anonim Şirketi/309 •
MHP Genel Başkan Yardımcısı/315 • 14 Ekim 1973 Seçimleri:/319 •
CHP-MSP Koalisyonu/322 • Çorbaya Tuz/326 • Çirkin Politikanın İlk
Saldırıları/328 • MHP, Koalisyon Hükûmetinde/330 •
Yüksel'in Yükselişi Devam ediyor/335 •
Bir Ülkücü Öğretmen ve Gün Bey/340 • 1977 Seçimleri/343

Beşinci Bölüm
Bakan

İkinci MC Koalisyonu/357 • Meclis'te Fırtınalı Bir Gün/362 •
Farklı Bir Bakan/372 • Doğru Memurlar, Devleti Taşıyan Direklerdir/379 •
Bir Muhafaza Memurunun Hikâyesi/381 • Trakya Gümrüklerini Denetleme/383 •
Tekel Genel Müdürü/388 • İstanbul Gümrükleri Başmüdürü/390 •
Gümrüklere Gece Ziyareti/393 • Türkeş'le Ecevit Bayramlaşsaydı.../399 •
"Memur Kıyımı" Yaygarası/401 • Kontrolörler Kurulu/410 • Eğitimciler/412 •
Doğu Gezisi/417 • Gümrüklerde Bir şeyler Değişiyor/420 • Meclis Başkanlığı
Krizi/429 • Bir Kapı Hikâyesi/435 • Tekel Cephesi/444 • Personel Hareketleri/460
• Eğitimciler'in Eğitimi/466 • Güneş Motel Olayı:/471

Altıncı Bölüm
Son Yıllar:
Gün Batımına Doğru

Karanlık Bir Yıla Girerken/489 • Büyük Yürüyüş/493 •
Maraş'ta Tezgâhlanan Oyunun İlk Kokuları/500 • Tuhaf Bir Suç/503 •
Haşatlı Başkan Vuruldu!/506 • Gümrükler Hakkında Bir Tartışma/511 •
Almanya Gezisi/517 • Kahramanmaraş'ta Kanlı Oyun/520 •
Hedefteki Adam/525 • Şehitlerin Huzurunda Kurultay/546 • Tuzaklar/557 •
Hikmet Başkan'ın Şehadeti/564 • Adana Katliamı/568 •
14 Ekim Ara Seçimleri ve Sonrası/569 • Kancık Savaş/573 •
Sisli Dünyadaki Bazı Dostlar/580 • İş Hayatında Doruğa Çıkış/586 •
Ve O Gün/588 • Ardınca/618 •

Kaynakça/623

Söz Başı

Gün Sazak, 26 Mart 1950 tarihinde; on sekizinci doğum günü olduğunu günlüğüne kaydederken şöyle yazmış: "İnşallah, aileme ve vatanıma hayırlı bir evlât olarak yaşarım…"

Bu dileği gerçekleşti, ömrü boyunca ailesine hayırlı bir insan oldu ve saf bir vatansever, bir Türk Milliyetçisi olarak yaşadı. Türkiye'nin buhranlı yıllarında siyasete girerek Milliyetçi Hareket'in saflarında yer aldı, inandığı değerler uğrunda tereddütsüz yürüdü. Vuruldu, şehit düştü. Siyaset yaparken dikkatleri çeken kişiliğiyle, bakanlık yaptığı sırada gösterdiği duruş ve icraatıyla, en sonunda şehit oluşuyla Türkiye'nin yakın siyasî tarihinde yer aldı. Zihinlerde ve gönüllerde derin izler bıraktı.

Bu kitap, ömür yolculuğu boyunca görüp geçirdikleri, düşünceleri, sevinçleri ve üzüntüleri, hayal kırıklıkları ve başarıları ile onun hikâyesidir.

Bir insanı anlatırken; zamanın, şartların, olayların, içinde bulunduğu toplumun ve çevrenin meydana getirdiği havadan kopuk bir hikâye düzeni kurmak, doğru değildir. Anlatmaya çalıştığımız kişi, bütün bunlardan etkilenmiş, kendisi de pek çok olayın akışını ve çevresindekileri etkilemiştir. Bu yüzden Gün Sazak'ı anlatırken; içinde bulunduğu iş hayatını, sosyal ve siyasî ortamı olabildiğince yansıtmaya gayret ettik.

Kitabı yazma düşüncesi, babası Emin Sazak'ın hatıraları ve Meclis Konuşmaları'nı yayınlamamızdan sonra doğdu. Gün Sazak'tan söz eden kitaplar, dergi ve gazete yazıları az değildi ama onu anlatan bir kitap yazılmamıştı. Bu boşluğu dolduracak bir çalışma yapılmalıydı. Bu düşünceler etrafında bazı dostlarımızla ve Süleyman Servet Sazak'la zaman zaman sohbetlerimiz oldu.

Biyografik bir kitap yazmanın nasıl çetin bir iş olduğunu, yoğun emek ve uzun sürecek bir çalışma gerektirdiğini biliyordum. Üstelik Gün Sazak gibi çok renkli bir karakterin bütün hayat akışını, hakkını vererek yazıya dökebilmek kolay değildi. Ancak bir ataklık göstererek bu işe kalkıştım ve 2009 yılının sonlarında çalışmaya koyuldum.

Gün Bey'in oğulları Süleyman Servet ve Emin Ergün, yeğeni Emin Sazak, kendilerinde bulunan her şeyi büyük bir samimiyetle açtılar. Defterler, mektuplar, evrak ve fotoğraflar önümüze kondu. Onların bu yaklaşımı olmasaydı kitabın bu zenginliğe ve olgunluğa ulaşması mümkün olamazdı.

Çalışmalar ilerledikçe arşivimiz kabardı, derlenen belgelerin miktarı hiç tahmin etmediğim kadar büyüdü. Çeşitli kaynaklardan sağlanan resmî yazılar, raporlar ve hakkında yazılmış her şeyi taramaya çalıştık. Binlerce sayfa tutan bu yığının içinden ayıklanıp seçilenlerle kitabın kaynakları zenginleşti, bir yandan da yazım işleri ilerledi.

Gün Bey'in yakınları, iş ve siyaset hayatındaki arkadaşları, bakanlığı döneminde görev yapmış olan memurlardan ulaşabildiğim pek çok insanla görüştük. Bazı konular ve olaylar üzerinde farklı kişilerle tekrar tekrar konuştuk. Okuyucularımızın, kitapta Gün Sazak hakkında pek çok yeni bilgiler bulacağını biliyorum.

Bu kitap, aynı zamanda Gün Bey'le yol arkadaşlığı yapan insanların da hikâyeleriyle yüklüdür.

Tarihi kesip biçerek yeniden şekillendirmek, olayları ve insanları bu gün moda olan yorumlar ve anlayış kalıplarına sokarak değerlendirmek gibi bir yanlışa düşmemeye gayret ettim. Gün Sazak, o günün şartları içinde neler yaşamış, hangi düşüncelerle ve nasıl hareket etmiş, ne yapmış ve söylemiş ise öylece aktarmaya çalıştım.

Gün Sazak, babası Emin Bey'den çalışkanlık, atılganlık, cömertlik ve hayırseverlik gibi vasıfları sanki bir irsiyet unsuru gibi almış. Onun İttihat ve Terakki, Millî Mücadele ve Cumhuriyet dönemlerinde süren siyasî hayatında görülen açık sözlü, dik başlı, vatansever ve mücadeleci tavrının benzerini Gün Bey'de de görmek mümkün. Emin Bey'in hayatına yakından bakınca, Gün Sazak'ın milliyetçi duygu ve düşüncelerini babasından tevarüs ettiği anlaşılmaktadır. Kendisi de bazı konuşmalarında bunu ifade etmiştir. Emin Bey, yakın tarihimizde benzeri az bulunan siyasî karakterlerden biridir. Bu yüzden kitabın ilk bölümünde Emin Bey'e oldukça geniş yer verilmiştir.

Kitabın yayımlanması, Gün Sazak'ın şehit oluşunun otuz beşinci yılına tesadüf etti. Okuyucularımızın; o yılların Türkiye'sini, dönemin siyasî çalkantılarını, Gün Bey'in hangi şartlar içinde, hangi yollarda yürüdüğünü daha kolay anlayabilmeleri için bazı konularda yer yer ayrıntılara girdik.

Bu kitabın uzun süren çalışmaları sırasında, burada isimlerini sayamayacağımız kadar çok insanın yardımları oldu. Belge ve fotoğraf temininde yardımcı olan, verdikleri bilgilerle zorlandığımız bazı noktaların açıklığa kavuşmasını sağlayan bütün dostlara şükranlarımı sunuyorum.

Çok uzun bir liste oluşturan bu isimlerden bazıları, bu zaman içinde dünyadan göçüp gittiler, Hakk'ın rahmetine kavuştular: Nilgün Sazak, Güven Sazak, Cengiz Gökçek, Nevzat Kösoğlu, Necati Gültekin, Turan Koçal, Mehmet Sert ve Şerafettin Doğan' ı ötelere uğurladık. Onlar, sevinerek karşıladıkları, hararetle teşvik ve yardım ettikleri çalışmalarımızın sonucunu, bu kitabın gün ışığına çıkışını göremediler. Hepsine Allah'tan rahmet diliyorum.

Gün Sazak'la yakın dostluğu bilinen gazeteci merhum Ülkü Arman, onun şehit oluşundan sonra yazdığı bir yazıda şöyle diyordu:

"Gün Sazak'ı anlatmak zordur.

Karakterini, düşüncelerini, yaptıklarını yazarak, onun portresini çizmek mümkün. Ama o portre yine de eksik kalacak. Çünkü kelimelere sığmayan, cümlelerle belirlenemeyen bir yanı vardı ki, işte o eksik kalacak: Sevgi ile, dostluk ile, mertlik ile, olgunluk ile, fedakârlık ile yoğrulmuş yüreği... O yüreğin büyüklüğünü, kim, hangi kelimelerle tarif edebilir ki..."

Kitabı yazarken "o yüreğin" büyüklüğünü tarife cüret etmedim. Sadece onun geçtiği yolu ve yolculuk sırasında yaşadıklarını anlatmaya çalıştım.

Himmet KAYHAN
Mayıs 2015, Ankara

Birinci Bölüm
Kökler

Aile

Sakarya, Ayvalı Yayla'nın altında keskin bir dönüş yapar, Polatlı'yı sağda bırakarak kuzeye yönelir. İlerde bir dirsek daha döner ve gelişinin tersine batıya doğru akmaya başlar. Bu iki bükülüşle çizdiği geniş yayın tam ortasında sol yanından Porsuk Irmağı'nı alır. Bu iki suyun buluştuğu yerde Sündiken Dağları'nın ilk yamaçları başlar, kıraç ve çalılık tepeler batıya doğru ilerledikçe yükselir, bodur meşeliklerin yerini yukarılarda gür ormanlar alır. Sık sık derin dere yatakları ile yarılıp parçalanan bu sıra dağlar, Sakarya ile Porsuk vadileri arasında uzanır gider ve Bilecik yakınlarında Domaniç Dağları'na ulanır. Kızıltepe, Sündikenler'in en yüksek doruğudur. Sündiken'in kuzeyindeki Sakarya vadisinde iklim yumuşaktır, güney yamaçlarında ve Porsuk boyunda ise Orta Anadolu'nun sert iklimi kendini gösterir. Bu dağların bazı yüksek tepelerinde altı ay boyunca kar kalkmaz.

Sündiken'in yamaçlarına, Porsuk vadisine serpilmiş köylerin çoğu yüzyıllar öncesinde kurulmuştur. Bazıları muhtemelen 11. yüzyıl sonlarında Selçuklular'ın bölgeyi ele geçirdiği ve Oğuz boylarının ilk yerleştiği zamandan beri buradalar. Bu köylerde tarım ve hayvancılıkla geçinerek sürdürülen, Türkmen gelenekleri ile mayalanmış bir yaşayış tarzı, asırlar boyunca akıp gelmiştir. Elbette zaman hükmünü yürütmüş, her gelen nesil zamanın getirdiği iyi ve kötü yeniliklerle karşılaşmış, değişmeler olmuş ve hayat bu değişimler içinde yol almıştır.

Bu köylerden biri de Sazak'tır. Porsuk boyundan yukarı ağan ak

topraklı bayırların arasında, bir dere yatağının iki yanına serpilen evleriyle; sırtını dağa yaslamış tipik bir Orta Anadolu köyü. Ortasından geçen derenin oylumu, köyün alt yanında genişlemeye başlar ve daha aşağıda yayılarak Porsuk vadisine açılır.

"Sazak" sözü, yer adı olarak kullanılıyorsa, dere kıyısında veya pınar ayağındaki sazlık, yeşillik alan demektir. Ayrıca serin ve hafif hafif esen yelin adı da sazaktır. Anadolu'da ve Türk coğrafyasında pek çok yerin ve köyün adı "sazak" konmuştur.

Derenin sağ yakasında bayıra sarılarak ilerleyen yol, köyün üstünde uzanan sırta çıkar. Üç yanı vadilerle çevrili bu sırtın üstünde genişçe bir düzlük yayılmıştır. Aslında buraya düz demek biraz zordur; meyilli ve yer yer engebelidir, üst yanda yavaş yavaş yükselerek tepelere doğru ağar gider.

Burası Sazak köyünün mezarlığıdır.

Seyrek bodur ağaçların göründüğü sırta serpilmiş mezar taşları, ilk görüşte insanı bu günden koparır ve zamanın derinliklerine çeker. Bu taşlar, kim bilir kaç asırdır başuçlarında dikili oldukları insanların ve bu toprakların bekçisi. Çoğu ham kayadan kabaca yontulmuş, yassı, yuvarlak ve sivri tepeli. İnsan boyuna yaklaşan uzunlukta ve küçücük olanlar var. Pek çoğu devrilip yere uzanmış, bazıları yarı yatık, bazıları da toprağa gömülmüş. Eski taşların üstünde yazı yok, tarih yok. Burada kimler yatıyor, kim bilir. Bunu sorunca köyün insanlarından alınacak cevap değişmez: Atalarımız, dedelerimiz, büyüklerimiz... Yeni mezarların taşlarında ise yazı var. Porsuk vadisine yüksekten bakan bu sırtın üstünde, bu ıssızlık içinde, bazen fısıldayan bazen uğuldayan bir rüzgâr eksik olmaz. İnsana, sanki bu taşlar yüzyıllardan beri kendi aralarında rüzgâr diliyle sohbet ediyorlar duygusu çöker. Anadolu'nun her yanında görülen eski Türk mezarlıklarından biri…

Sazak Mezarlığı'nın alt ucunda yan yana uzanmış üç mezar var: Üst tarafta Hacı Abdurrahman, sağ yanında ortada oğlu Emin Sazak, onun sağında da torunu -Emin Bey'in oğlu - Gün Sazak. Dede, oğul ve torun; uzak yakın atalarının, geçip gitmiş akrabalarının arasında, dünyadaki bu son duraklarında yatıyorlar.

*

* *

Sazak Mezarlığı

Gün'ün babası Emin Bey, 1918 yılında bir defter tutmaya başlamış; ailesini ve görüp geçirdiklerini yazacağı bu defterin, çocuklarına ve torunlarına bırakacağı güzel bir hediye olacağını düşünmüş. Kendi hayat tecrübesini, yaşadığı veya şahidi olduğu önemli olayları, doğru ve yanlış hareketlerini, olaylar karşısındaki düşüncelerini anlatarak, ardından gelenlere bırakmayı arzu etmiş. Ve yazmaya başlamış.

Defterindeki ilk tarih 20 Ocak 1918 son yazdığı tarih ise 22 Şubat 1948…

Otuz yıl boyunca, bazen günden güne, bazen çok uzun aralıklarla yazmış. Bazen tek satır yazmış, bazen sayfalarca içini dökmüş. Burada anlattıklarından ailesi, babasının ve kendisinin yaşadıkları hakkında çok şey öğrenme imkânına sahibiz.[1]

Gün'ün babası Mehmet Emin, Mehmet Emin'in babası Hacı Abdurrahman, Abdurrahman'ın babası Mehmet Emin, Mehmet Emin'in babası Hacı Habip. Zamanımızdan geriye doğru böyle sıralanan beş nesil, ailenin yakın geçmişinde, son iki yüz yıllık tarihinde böyle diziliyor.

Büyük Mehmet Emin'in ölüm tarihinin 1859-1860 olduğu biliniyor. O zaman oğlu Abdurrahman on iki yaşındaymış. Hacı Habip

[1] *Emin Bey'in Defteri,* Yayına Hazırlayan Himmet Kayhan, Tolkun Yayınları, Ankara, 2007

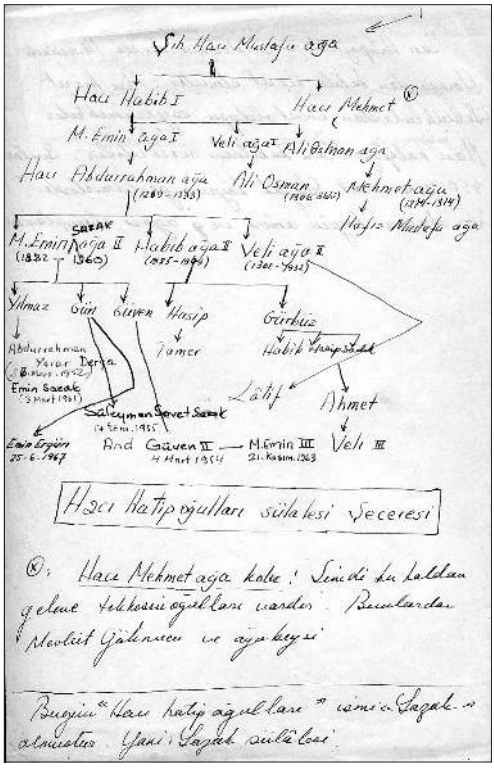
hakkında ise açık bilgi yok, fakat 18. yüzyılın ikinci yarısı ve 19. yüzyılının başlarında yaşadığı anlaşılıyor.

Aile, köyde "Hacı Hatipoğulları" olarak anılıyormuş. Emin Bey, 24 Ocak 1918 tarihinde defterine yazdıkları arasında "Hacı Hatip'in kaçıncı dedem olduğunu bilmiyorum." diyor.

Hacı Hatipoğulları'nın köyde dedelerden kalma bir *oda*sı varmış. Oda, misafirhane olarak kullanılan binadır. Böyle odalarda köye gelen memur, asker, gelip geçen yolcular, garipler, yani yolu düşen herkes konuk edilir, hayvanlarına bakılır. Burada toplantılar, sohbetler, eğlenceler de yapılır. Yüzyılların ötesinden sürüp gelen yöre geleneğinde oda açmak, varlıklı ailelerin boyun borcudur. Büyük köylerde birkaç oda bulunur, sahibi olan ailelerin adıyla anılır. Bir de köylerin çoğunda elbirliğiyle yapılmış ve Beylik Odası diye anılan köy odaları vardır. Hacı Hatiplerin Odası'nın ne zaman yapıldığını çocukluk yıllarında merak eden Hacı Abdurrahman, yüz yaşını aşkın büyüklerden sormuş ama bilen çıkmamış. Dedesinin yaşıtları yapılış tarihi hakkında bir şey duyup bilmediklerine göre, Oda'nın üç yüz yıl kadar önce yapılmış olacağını tahmin edermiş.

Köyde Hacı Mehmet Oğulları diye anılan bir başka sülâle daha varmış. Hacı Hatipler'den ayrılma bu Hacı Mehmetler'e "Tekyenişin" deniyormuş. Tekkenîşin sözünün köyde böyle kullanıldığı, bu ailenin Tekye denen bir yerleri olduğu, fakat bu tekke hakkında bir bilginin kalmadığı, buna dayanak olacak bir evrak veya mezarın bulunmadığı Emin Bey tarafından ifade ediliyor. Dedelerden söz edilirken Sazaklı Şeyh Muhyiddin adında bir kişinin de adı geçermiş. Ama kişiliği ve yaşadığı zaman hakkında hiçbir bilgi yokmuş.

Hacı Abdurrahman, neye dayanarak söylendiğini bilmeden, atalarının Horasan'dan geldiklerini sohbet arasında sık sık söylermiş. Anadolu'nun hemen her yerinde olduğu gibi Eskişehir yöresindeki Türkmen ve Yörükler arasında da "Atalarımız Horasan'dan geldi." söylencesi çok sık tekrarlanır. Elbette bu, tarihî bir gerçeğin ifadesidir, doğrudur. Bu kısacık söz, 11. yüzyılın ilk yıllarında başlayan, büyük kitleler halinde Horasan'dan batıya, İran, Azerbaycan, Irak, Suriye ve Anadolu'ya dalga dalga akan Oğuzlar'ın yüzyıllar boyunca sürmüş büyük göç macerasını anlatır. Emin Bey, ailenin "halis muhlis Türk" olduğunu yazmaktadır.

Gün Bey'in hazırladığı aile soy ağacı

Gün Sazak, babası Emin Bey'in aile hakkında naklettiği bilgileri de kapsayan, daha ayrıntılı bir soy ağacı şeması çizmiş. 1962-1967 yılları arasında kullandığı defterin içine koyduğu bu şecereden anlaşıldığına göre, aile kökleri üzerinde bir çalışma yapmış. Babasının kaydetmediği bazı bilgileri de eklediği görülmektedir. Bu basit şecere çizimini, küçük oğlu Ergün'ü de kaydettiğine göre, onun doğumundan sonra (1967 Haziran) yaptığı anlaşılmaktadır.

Geleneğe uygun olarak ailenin sadece erkek üyeleri kaydedilmiş. Bu soy ağacında ilk isim, Şıh Hacı Mustafa Ağa'dır. Onun iki oğlu olduğu görülmektedir: Hacı Habip ve Hacı Mehmet.

Hacı Habip'in üç oğlu: Mehmet Emin, Veli ve Ali Osman'dır. Bunlardan Veli'nin oğlu Ali Osman'ın ölüm tarihi 1306 (1890) olarak kaydedilmiş. Büyük Ali Osman'ın oğlu Mehmet'in 1274-1314 (1857-1892) yılları arasında yaşadığı ve Hafız Mustafa adında bir oğlu olduğu görülmektedir.

Büyük Mehmet Emin'in oğlu Hacı Abdurrahman Ağa'nın hayatı hakkında geniş bilgiye sahibiz. Onun üç oğlu Mehmet Emin (1882-1970), Habip (1885-1943) ve Veli'dir. (1302/1886-1932)

Bu soyağacında Hacı Habip'in babasının Hacı Mustafa Ağa olduğu görülüyor. Hacı Hatip'in ise Mustafa'nın babası veya dedelerinden biri olduğu anlaşılmaktadır.

Gün Sazak, şekillendirdiği bu soy ağacında; kendisi ve kardeşlerini, çocuklarını ve yeğenlerini, amcaoğullarını ve onların çocuklarını da işleyerek ailenin dallarını zamanımıza kadar göstermiş. "Hacı Hatipoğulları Sülâlesi Şeceresi" diye isimlendirdiği bu basit şemanın altına bir açıklama notu eklemiş:

> "Hacı Mehmet Ağa Kolu: Şimdi bu koldan gelme Tekkeşin Oğulları vardır. Bunlardan Mevlüt Gökmen ve ağabeyi.
>
> Bugün 'Hacı Hatip Oğulları' ismi 'Sazak' olmuştur. Yani Sazak sülâlesi."

*
* *

Dede: Hacı Abdurrahman Ağa

Abdurrahman Ağa'nın doğum yılı, nüfus kaydına göre 1269/1854'tür. Oğlu Emin Bey, bu tarihin doğru olmadığını, gerçek doğum tarihinin 1847-48 olduğunu yazmıştır.

Babası Mehmet Emin Ağa'nın ölümünde on iki yaşında olan Abdurrahman ve küçük kardeşi Habip yetim kalırlar. Amcaları Ali Osman ve Taha, onlara kol kanat gererler. Anası, akıllı, becerikli bir kadındır. Oğluna her işte yol yordam gösterir. Ana-oğul "iki yarım bir bütün" olup ayakta kalmaya, Mehmet Emin Ağa'nın ocağını tüttürmeye devam ederler.

Abdurrahman, artık büyük erkek olarak evin direği olmuştur. Amcalar ve diğer akrabaların yardımı olsa da, herkesin kendi işi başından aşarken sadece onların eline bakmak uygun değildir. Bir işten ötekine koşacak, karınca gibi didinecektir. Çalışkandır, her işin altına girer; kendi davarlarının çobanlığını yapar, tarlalarını nadas eder, tohum eker, ekin biçer, odun keser.

Karakayaönü'nde tarlayı nadas edişini hiç unutamaz, ömrü boyunca hep anar: Burada yalın ayak çift sürmüş. O mevsimde toprak kupkurudur. Mandaları idare etmeye ve kara sabanı kullanmaya gücü yetmez. Sabanın ucu bir batar bir çıkar. Yumruk kadar çocuk, güçlü mandaların ardında sürüklenir, düşe kalka tarlayı sürmeye uğraşır.

Yirmi yaşında iken amcaları ve kardeşi de vefat edince ailenin büyük erkeği olarak o kalmış.

O yıllarda, Mihalıççık ve çevresinde sözü kanun olan Hacı Halit Ağa ile başkaları arasında Bozan arazisi üzerinde sert çekişmeler yaşanıyormuş. Sonunda devlet, araziyi Kafkasya'dan gelen göçmenlere tahsis eder. Çok geçmeden Çerkesler bu araziyi satmak isteyince genç Abdurrahman, elinde avucunda ne varsa verip satın alır. Ardından Çerkes göçmenler satıştan vazgeçip araziye el koyarlar. Abdurrahman, verdiği paranın yüzde birini bile geri alamaz. Bu yüzden sıkıntıya düşer. Öyle ki bir ara, koşacak öküzü bile yoktur. Fakat o dayanıklı bir gençtir, kendini toparlamak için uğraşmayı sürdürür. Birkaç yıl içinde her şeyi yeniden kazanır. Çerkeslerle tekrar anlaşır, bu araziyi geri alır.

1874 kışı öylesine uzun ve sert geçer ki bölgedeki bütün köylüler perişan olur. Bahara erişemeden hayvanlar açlıktan kırılır. Abdurrahman Ağa'nın sürüsünden elli altmış davar ancak kurtulur. Buna da şükretmeye fırsat kalmaz; baharın ilk günlerinde Akkaya önünde bir kurt sürüsü davara dalar ve kırar geçirir. O kıtlıkta tek ümidi olan bu davarın ziyan olması onu çok sarsmıştır.

Aynı yılın yazında dehşetli bir kuraklık yaşanır. Ne tarlada ekin boy verir, ne merada ot kabarır. Daha baharın ilk günlerinde dağ taş sapsarı kesilir. Köylünün beli bükülür. Felaket ardı ardına gelmiştir. Abdurrahman'ın o güz ekmeye tohumu da yoktur. Elinde olanı ekmişse de tarlaları boş kalmıştır. O sıkıntı içinde bir gün anası, "Oğlum, kara gün için üç beş şinik sümter saklamıştım. Onu Karabayır'daki tarlaya ek." diyor.

Köy kadınlarının görgüden, gelenekten gelen böyle bir tedbir alışkanlığı vardır. Bazı şeyleri saklar ve dar günde çıkarıp ortaya korlar. Anasının dediği tarla sekiz on dönüm, tohum ise çok azdır, tarlanın bir kulağına zor yetecektir. Anası yine, "Toprağı bir kat fazla sür, tohumu saçarken evleği bir fazla dolaş..." diyerek yol gösterir.

Ana sözünü tutar, dediği gibi yapar. O yıl topraktan bereket fış-

kırır, bire altmış-yetmiş ürün alır. Üstelik o sene Öğleyakası'ndaki tarlaya ektiği haşhaştan kırk okka afyon elde eder. Oysa bu tarladan bunun yarısı kadar afyon zor çıkarmış.

Bu olaydan sonra işleri hep yolunda gitmeye başlar. Çalışkanlığının yanı sıra zamanla tecrübesi de artar. Başkalarının yaptığı iyi işleri dikkatle gözler.

Abdurrahman Ağa, ağırbaşlı, sözüne güvenilen bir insandır. Köyde, Mihalıççık'ta ve çevrede dosdoğru bir insan olarak tanınır. Verdiği sözden asla dönmez. Herkesle iyi geçinmeye çalışır. Aynı zamanda dik başlıdır. Korku nedir bilmez, gözünü budaktan sakınmaz.

O yıllarda büyükleri ölen ve aile içi uyuşmazlıklar yüzünden çifti çubuğu dağıtan bazı ailelerin toprakları el değiştirir. Ağır borca girip sonunda ödeyemeyenlerin arazilerini de Mihalıççık eşrafından Halit Ağa ve hali vakti yerinde olan birkaç aile satın alır. Sıkıntılı bir zamanında Abdurrahman'ı da borçlandıran Halit Ağa, borcun vadesi gelince onu sıkıştırır ve "bağların yanındaki tarlayı" ele geçirmek ister. Onun niyetini öğrenen genç Abdurrahman, tabancasını doldurup beline sokarak görüşmeye gider. Ağa'ya, borcuna karşılık sürüsünden erkeç (erkek keçi) seçip almasını teklif eder. Halit Ağa teklifini kabul etmez de toprağına el koymakta ısrar edecek olursa silâhını kullanmak niyetindedir. Fakat Halit Ağa, onun teklifini kabul ederek bir tatsızlığa meydan vermez.

Abdurrahman Ağa, ağır zorluklara ve sıkıntıya düştüğü sıralarda bir karış toprak satmayı asla düşünmezmiş. İşleri düzeldikçe yeni topraklar satın alır. Davar sürüsü de yıldan yıla büyür. 1874 kıtlığından sonraki yıllarda talih ona hep gülmeye devam eder.

1880 ve ertesi yıl çekirge istilası olmuştur. Bulut halinde gelen çekirge sürüleri, bütün bölgede tahılı yok etmiş. O sene tohumu güz aylarında erken ekmiş olan Abdurrahman Ağa, hasadı da erken yapmış. Hemen ardından çekirge sökün etmiş. Böylece zarara uğramadan bu felaketi atlatmış. Bir adamın tavsiyesini dinleyerek o sene ekin ekmeyip tohumu saklamış. Ertesi yıl da çekirgeye ürün yedirmemiş. Bu felaket yüzünden ortalık kıtlıktan kırılmış, kimsede ekecek tohum kalmamış. O, bütün tarlalarını hazırlayıp ekmiş, iyi ürün kaldırmış.

O devirde çekirge bastığı zaman halk çaresiz, eli böğründe seyretmekten başka bir şey yapamaz. Ekili tarlalar birkaç gün içinde çöle

dönerken, köylünün umutları da çoraklaşır. Kış çatınca yemsizlikten hayvanlar kırılır. Açlık ve ardından salgın hastalık kapıya gelip dayanır. Bu felaketin sebebini kavrayacak ve açıklayacak bilgiye sahip olan kimsecikler de yoktur. İşte bu durumda eski bir efsane, her evde, her sohbette tekrarlanmaya başlar: "Çekirgenin kanadında şöyle bir yazı varmış: Cezayı hak edenlere zulüm için, Allah tarafından gönderildim."

Oğlu Emin, altı yedi yaşlarına ulaştığı yıllarda (1888-89) babasının mali durumunun iyi olduğunu, üç dört çift öküz koştuğunu ve yedi-sekiz yüz kadar davarı olduğunu hatırlamaktadır. Yani 1880'li yılların ortalarında varlıklı, işi gücü düzgün bir ağadır. Bu yıllarda Abdurrahman Ağa güzel atlara binmektedir. Avcılığa düşkündür ve iyi cins tazılar beslemektedir.

Abdurrahman Ağa, ekim ve hasat mevsimleri dışında bağ bahçe işlerine dalar. Köyünde bağların çevresine taş duvar örmeyi ilk o başlatır. Daha önceleri böyle bir alışkanlık yokmuş. Uzak tarlalara arabayla gübre taşıyıp sermeyi de ondan görürler. O zamana kadar gübre, yalnız köy yanındaki bağlara ve arpalıklara atılırmış. Ağaç yetiştirmeye meraklıdır. Dağdan getirdiği su arkının çevresinde geniş bahçeler meydana getirir; vişne, dut, iğde ağaçları diker. Yazır'daki sulak araziyi kavaklık yapar. Gökçeöz ağılının çevresindeki bodur meşeleri budar ve uzun meşelerle dolu bir orman haline getirir. Sulama göletleri yapar. Bu işler yapılırken kendisi de eli kolu sıvayıp girişir. Gölet yapılırken suya dalar, böğet (suyun önüne çekilen bant) duvarlarına taş ve çim yerleştirir. Suya dayanıklı ve çok iyi yüzücüdür.

Abdurrahman Ağa sağlıklı, sağlam bünyelidir. Soğukta, fırtınada üşümez. Terlediği zaman rüzgâra karşı oturup bağrını açar. Birkaç kere sıtmaya yakalanmıştır ama bir iki günde savuşturur. Perhiz etmez. Yiyip içtiği hiçbir şey ona dokunmaz.

Kendi işleri dışında köyün ve kasabanın ihtiyaçlarına da el atar. Köyün yol, su arkı ve sulama bentlerini yaptırır. Bir saat uzaktaki Gedikiniş'ten ark açtırıp bir değirmen döndürecek su getirir. Ahurköy Köprüsü'nü yaptırır, yayla yolunu açtırır. İncirlik, Islakbağı, Gökçeözü, Pazar ve Aktaş yolu gibi yolların açılması ve düzeltilmesine para harcar, emek verir.

Bu işlere niçin bu kadar düşkün olduğunu soranlara ve yakınları-

na hep aynı şeyi söyler: "Sen yap da sâyende herkes faydalansın. Sen âlemin gölgesinde yatma, âlem senin gölgende ferahlasın."

Abdurrahman Ağa son derece mütevekkildir. Hayatına yön veren iki temel değer; çalışmak ve Allah'a teslim oluştur. Bunu, hep tekrarladığı bir sözle ifade eder: "İnsan çalışır, gerisi Allah'tan…"

Tütün içer, ara sıra nargile de çeker, fakat bunlara pek düşkün değildir. Çaya, kahveye de pek önem vermez; olursa içer, olmazsa aklına getirmez. Ömrü boyunca içki içmemiş.

Günün beş vaktinde namaz kılar. Cemaatle namaza fazla devamı yoktur. Evinde her gün *Kur'an* ve *Delail-i Hayrat* kitabını okur. Bu kitap, Şeyh Süleyman Cezulî'nin derlediği, seçilmiş salâvat ve dualar demetidir.

1893 yılında Hac'ca gitmiştir. Yanında sevdiği birkaç hoca ve yoksul arkadaşlarını da götürmüş. Yolculuğun bir kısmını trenle yapmışlar. Hac'dan üç ayda dönmüşler.

*
* *

Demiryolunun gelişi, bölgenin hayatında büyük değişikliklere yol açmıştır.

1889 yılında İstanbul'dan Ankara'ya uzanacak demiryolu inşaatı başlamıştır. Yol buradan geçecektir. Demiryolunun ne olduğunu, trenin nasıl bir taşıma aracı olduğunu bilenler, bu konuda bitmez tükenmez sohbetler etmeye koyulur. "Şimendifer" üzerinde bilgiçlik yapanlar, daha çok memurlardır. Mihalıççık ve köylerde tren görmüş insanların sayısı çok değildir. Çok sürmez, Eskişehir tarafından sürüp gelen yol inşaatı Sarıköy'e, kısa zaman sonra da Bozan'a gelip dayanır. İlk tren 1892 yılının sonunda Ankara'ya ulaşır.

Abdurrahman Ağa'nın on yaşındaki oğlu Mehmet Emin, o sıralar şimendifer hakkında nice hikâyeler ve yorumlar dinlemiştir. Bunların içinde unutamadığı ve yirmi beş yıl sonra defterine yazdığı bir tanesi dikkat çekicidir:

> "Ben çocuktum, Rumeli göçmeni ihtiyarların ağzından işittim: 'Bu düdük nerede işitildiyse, ardından oraya kâfir geldi!..' diyorlar ve bayağı üzülüyorlardı."

Demiryolu, geçtiği her yerde yarattığı tesirleri burada da gösterecektir. Fakat başlangıçta halk, böyle gelişmelerin olacağından habersizdir. Yıllar sonra geriye dönüp baktıklarında hayatın her alanında yaşadıkları büyük değişimi çok iyi kavrayacaklardır.

Demiryolunun açılmasıyla bölgenin durgun hayatı canlanmaya başlar. Nakliyat kolaylaşır ve ucuzlar. Buna bağlı olarak ürün değerlenir. Buğday ve arpa üretimi yükselir. Bölgenin başlıca ihraç ürünü olan tiftiğin değeri arttığından tiftik keçisi sürüleri çoğalır. Sonraki yıllarda toprak fiyatları yükselir. Toprağın kıymet kazanmasında Rumeli'den bölgeye olan göçlerin de etkisi vardır. Daha önce evlerde çıra yakılırken şimdi gazyağı lâmbaları yanmaya başlamıştır. Çay ve kahve pek az tüketilirken hızla yaygınlaşır. Giyim kuşamda değişmeler olur; palto, pantolon gibi şeyler giyilmeye başlar, birkaç yıl içinde modalaşır. Zamanla, demiryolunun gelişi halkın dilinde tarih başlangıcı olarak yer edecektir: Geçmişten söz açıldığında "Şimendifer gelmeden önce" veya "Trenin gelişinden üç sene sonra" diye tarih düşürürler.

*
* *

Şahsiyeti ve zenginliği ile Mihalıççık çevresinin büyüğü olan Hacı Halit Ağa'nın ölümünden sonra çocukları, onun bıraktığı geniş toprakları çekip çeviremez, gerektiği gibi işleyemezler. Mehmet Ağa ve Sait Ağa'nın çocukları da aynı duruma düşmüşlerdir. Yarıcılara ektirir, kâhyaya emanet eder, sürüleri çobanların eline bırakırlar. Onlar zengin ağa çocukları olarak büyümüş, kıymetli tutulmuş, çalışarak pişmemiştir. Arazi ve mallar bölüşülmüş, gelirler düşmüştür; ama içinde yetiştikleri şatafatlı, masraflı hayatı sürdürürler. Bazıları Ermeni tefecilere olan borçlarını ödeyemez hale düşerler. Birkaç yıl içinde topraklarını satmaya başlamışlardır. O yıllarda çevrede büyük arazi alabilecek gücü olan insan azdır, arazi fiyatları çok düşüktür.

Toprağın böyle ucuzladığı yıllarda Abdurrahman Ağa sürekli olarak toprak satın alır. Bu yüzden de Ermeni tefecilere hep borçludur.

19. yüzyıl sonlarında Mihalıççık ve Sivrihisar bölgesinde Türkler arasında ticaretle uğraşan insan yok denecek kadar azdır. 1908 Meşrutiyet'i sonrasında kıpırdanmalar başlayacaktır. Ticaret Erme-

nilerin elindedir. Bölgede nüfus olarak çok az olan Ermeni hemşehriler, İstanbul'dan getirdikleri her türlü malı satarlar. Çevrede yetişen ürünü alıp dışarıya satmak da onların işidir. Türk köylüler tahıl yetiştirir, hayvan besler, tiftik ve yapağı üretir; bunları satmak için Ermeni tüccarlara götürürler. Piyasayı oluşturan, fiyatların yüksek veya düşük olmasını belirleyen onlardır.

Türklerin, piyasa hakkında hemen hemen hiç bilgisi yoktur. Ellerinde para bulunmaz. Harman sonu tahılı, tiftik kırkımı yapıldıktan sonra tiftiği, koyun kırkımı sonrasında yapağıyı elden çıkarıp borçlarını öderler. Hesap kitap işlerine de hiç kimse önem vermemektedir. Ermeni tüccarlara tam teslimiyet halindedirler. Onların defterinde borç miktarı ne kadar yazılıysa, o kadardır. Kimse hesap tutmaya kalkışmadığı gibi, hesabı incelemek külfetine de girmemektedir. Emin Bey'in çocukluk yıllarından hatırladığı, Müslümanlar arasında sık söylenen bir söz vardır: "Mademki Hacı Karabet böyle dedi, böyledir..."

Ermeni tüccarların asıl büyük işi tefeciliktir. Başı sıkışan herkes onlara koşar: Tohumluk buğdayı olmayan, oğluna kızına düğün yapacak olan, toprak satın alacak olan. Toprağı, sığırı, davarı olan herkes kolayca borç alabilir. Çoğu zaman vadesi gelen borçlar ödenemez; senetler, ipotekler yenilenir. Kuraklık ve kıtlık yıllarında ödenemeyen borçlar, gelecek ürüne kadar ertelenir, yeni dönem faizleri de yüklenir. Böyle böyle borçlar büyür, katlanır. Ermeni tüccarlar hep güler yüzlü insanlardır. Borcunu ödeyemeyen hemşehrilerine yeni borç vermekten kaçmazlar. Elbette yeni senetler düzenlenir, yeni ipotekler yapılır. Sonunda su boyu aşar, ödeme çaresi tükenir. İşte o zaman ipotekli tarlalara el konur, sığır, davar sürüleri ve koşum hayvanları sürülüp götürülür.

Bunlar sık görülen hallerdir. Herkes tefecinin eline düşmenin neler getireceğini, tefeciye borçlanmanın başına çorap örmek olduğunu bilir. Bilir de, alışılmış düzen budur, devran böyle dönmektedir. Mihalıççık, Sivrihisar ve bölgede ne kadar varlıklı aile varsa, hemen hepsi bu çarkın içindedir. Ermeni tüccarlara borcu olmayanı yoktur. Bu zengin ailelerin konaklarındaki bütün ihtiyaçlar onlar tarafından karşılanır. İstanbul'dan getirilen her türlü giyim ve eşya konaklara taşınır, bedeli deftere yazılır. Ürün zamanı Ermeni çorbacılar kapıya dayanıp borç miktarını söyler, tahsilâtı yapar.

Abdurrahman Ağa'nın anlattığı bir hikâye vardır. Bu, tanıdığı iki Ermeni hemşehrinin hikâyesidir: Sivrihisarlı bu iki ahbap ticaretle uğraşırlar. Demiryolu gelmeden yirmi yıl kadar önce bir ara İstanbul'a gitmeye hazırlanmışlar. Her zaman yaptıkları gibi köyleri dolaşıp, müşterileri olan ağalardan sipariş toplamışlar. İstenen malların bedelinin yarısını peşin almak iş prensibiymiş. İstanbul'dan malları getirip teslim edecekler, sonra da kalan yarısını alacaklardır.

İki arkadaş, İstanbul'dan getirebilecekleri kadar sipariş aldıktan sonra dönüş yolunda Kayı köyünün Karacaören Yaylası'na varınca atlarından inip bir pınar başına konarlar. Keyif içinde dinlenirken hesap yapmaya koyulurlar. Aldıkları bütün siparişin tutacağı bedeli yazarlar, yolculuk ve İstanbul'da yapacakları masrafı da altına yazdıktan sonra toplayıp bir çizgi çekerler. Bunun üstüne yüzde yüz kâr eklenir. Sonra torbayı döküp, peşinat olarak aldıkları paraları sayarlar. Bütün malların tutarını, masrafları ve yüzde yüzlük kârlarını bir kenara ayırırlar. Bakarlar ki, aldıkları peşinatın üçte biri kadar tutuyor. Oysa sipariş bedelinin daha yarısı alınmamış. Yıllar sonra bu hikâyeyi Abdurrahman Ağa'ya anlatan Ermeni hemşehrisi, sözü şöyle bağlamış: "Şimdi ticarette kâr mı kaldı ağam; biz eskiden böyle kazanırdık."

Mihalıççık ve bölgedeki ticaret hayatı ve tefeci soygunu, 19. yüzyıl sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında bütün Anadolu'daki durumun canlı örnekleridir. Anadolu'nun hemen her tarafında ticaret Hristiyan hemşehrilerin elindedir. Anadolu'nun sosyal ve iktisadî manzarası hakkında gördüklerini yazmış olan yerli yabancı herkes bu gerçeği ifade etmiştir. Meselâ, Fred Burnaby, 1878 yılında ziyaret ettiği Divriği'yi anlatırken aynı tabloyu sergilemektedir. İngiliz gezginine göre "Divriği'de ticaret hayatı sönüktür. Ticareti elinde tutan Ermeniler mallarını fahiş fiyatlarla satmaktadır. Ermenilerin çoğu tefecilikle geçinmekte ve zenginleşmektedir." Burnaby, bu durumun sadece Divriği'ye münhasır olmayıp, Anadolu'da gezdiği yerlerin çoğunda Hristiyan zenginlerin tefecilikle uğraştıklarını belirttikten sonra; onların kurbanı olan Türk ailelerin çoğunun perişan halde olduklarını söylemektedir: "Onların mağrur çocukları, yarı aç yarı tok yaşamak zorunda kalmaktadır."

Mihalıççık, Sivrihisar, Beypazarı ve bütün bölgede iktisadî manzara böyledir. Geniş toprakları olan ağalar ve hali vakti yerinde olanların hemen hepsi Ermeni tefecilere borçludur.

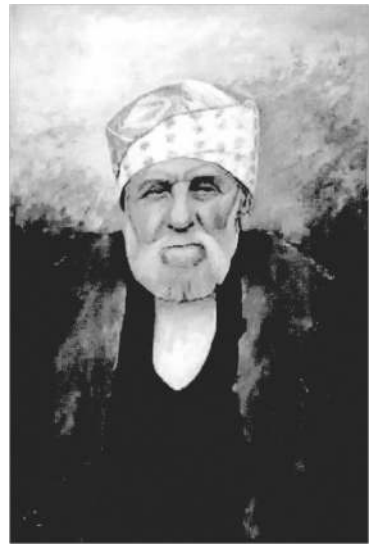
Abdurrahman Ağa da böyledir. Yeni topraklar alıp çiftlikler meydana getirirken Ermeni tüccarlardan ardı ardına borç almaktadır. Bir ara borçları öyle büyümüştür ki, Ohannes Efendi'ye olan borcu yedi yüz lirayı aşmıştır. Bu bir servet demektir. Bütün çevresi, bu gidişle onun batacağına yüzde yüz kanaat getirmektedir. Ağır faizlerle aldığı borçları ödeyemez hale düşeceği ve varını yoğunu tefecilere kaptıracağı gün gibi açıktır. Onun batacağına hemen herkes çizik çizmektedir. Abdurrahman Ağa, kendisine söylenenlere kulak asmaz. "Yeter artık, borçlanma." diyenlere hep aynı cevabı verir: "Toprak, elde hazır para olunca alınmaz; ne zaman düşerse ol zaman alınır."

Satılan arazileri almaya devam eder. Zaman içinde bölgedeki büyük toprak sahiplerinden biri olur.

Hacı Abdurrahman Ağa, büyük oğlu Emin yirmi beş yaşlarına gelince, işleri yavaş yavaş onun eline bırakmaya başlar. Emin'in yaptıklarına müdahale eder, yol gösterir. Zaman zaman sert tartışmalara girerler. Bu arada çocuklarının çalışmalarını keskin gözlerle takip etmektedir. Onları çalışkan yetiştirmiştir.

Bir adam, zengin ve ağa ise çocuklarına kıyamaz, ezmez ve saksı çiçeği gibi büyütürse, bu çocuklar ailenin servetini koruyamaz. Var olanı yiyip tüketirler, malı mülkü elden çıkarırlar. Bunun nice örneklerini gören Abdurrahman Ağa, çocuklarını okutmaya çalışmakla birlikte bir ırgat gibi her işte çalıştırır, pişirir. Bu yüzden evlâtları, iş eri kimseler olur. Birkaç sene içinde bütün işleri oğluna teslim eder. Yine de köşesine çekilecek bir ihtiyar olmayı kendisine yakıştırmaz. Bağ bahçe işleriyle uğraşmaya dalar. Bu işlerde de sabahtan akşama kadar çalışır. Ağaç yetiştirmek en sevdiği işlerden biridir. Ömrünün son yedi sekiz yılını böyle geçirir.

1912 yılında bağda çalışırken bir oluğu kaldırmaya girişir, üstüne düşürür. Kalın ve uzun bir ağaç gövdesi oyularak yapılan oluk, su arkını derenin üstünden karşı bayıra geçirmek için kullanılmaktadır. Ağır kütüğün altında kalınca yaralanır. O sırada, büyük oğlu Emin, Ankara'da İl Genel Meclisi üyesidir. Kendisine haber verilince Sazak'a gelir. Babasının tedavisi yapıldıktan sonra Ankara'ya döner. Birkaç gün sonra kardeşi Habip'ten bir mektup alır. Kısaca "Babamız evlendi." diye haber vermektedir. Abdurrahman Ağa, biraz iyileştikten sonraki günlerin birinde oğulları Habip'le Veli'yi çağırmış: "Bugün Ayşe'yi bana nikâhlayın ve alıp getirin!" demiş. Şaşıran oğulları,

Hacı Abdurrahman Ağa – 1916

bunun doğru olmayacağını, uygun bir düşünce olmadığını anlatmaya çalışırlarsa da babalarına söz geçiremezler ve boyun eğerler.

Emin Bey, köye dönüşünde babasına bir şey söylemez, aile içindeki burukluğu sakinleştirir. Anası Havva Kadın, son yıllarda hastadır. Fakat kocasının bu yaşta yeniden evlenmesine, üstüne kuma getirmiş olmasına çok gücenmiştir. Esip gürleyen Havva Kadın'ı yatıştırmak da oğlu Emin'e düşer. Abdurrahman Ağa, yeni hanımını sevmektedir; ona çok değer verir, çocuklarına beğendirmeye çalışır. Oğulları, bu evliliği içlerine sindiremese de katlanırlar. Emin Bey'in düşüncesine göre, çevrede gördükleri benzer olaylar hep aynı sonuçları getirmektedir: Kim, yetişkin evlâtları varken evlenmiş ise sonradan evlendiği kadına düşkün olur, ailesi dağılır ve çöker. Bu yüzden babalarına kırgınlık duysa da sabreder, onu incitmemeye karar verir.

Abdurrahman Ağa, beş evlilik yapmış. Eşlerinden hiçbiriyle boşanma yaşamamış, ölümle ayrılmışlar. Havva Kadın'dan oğulları Mehmet Emin ve Habip, Fatma Kadın'dan Veli dünyaya gelmiş. Son evliğini altmış üç yaşındayken Ayşe Kadın'la yapmış, ondan da Zeliha ve Ekrem doğmuşlar.

Yaşı ilerleyince de günlük yaşayış düzenini hiç değiştirmez. Akşamları erken yatar, gün ağarmadan kalkar.

Son yıllarında hayır işlerine daha çok gayret eder.

Bir kış günü hastalanır. Rahatsızlığı altı gün sürer. 4 Ocak 1917 Salı akşamı, akşam namazından üç saat sonra aniden vefat eder. Ölüm, onu abdest alırken yakalamıştır.

Havva Ana

Abdurrahman Ağa'nın çocuklarından Emin ile Habip'in anaları Havva Kadın'dır. Hacı Hasan Ağa sülalesinden Kadir Ağa'nın kızıdır. Anası da Kayı Köyü'nden Ali Ağa'nın kızıdır.

Okuyup yazması olmayan Havva Kadın, doğum yılını da bilmezmiş. Büyüklerinden duyduğu "Altmışbir Çarık Çıkartmazı" denilen bir salgın hastalıktan söz eder ve o sene bir yaşında olduğunu söylermiş. 1261 (1845) yılında yaşanan bu salgın hastalığın adı, halk arasında "Çarık Çıkartmaz" konmuş. Bir buçuk yaşında anasından öksüz kalan Havva, on yaşındayken babadan da yetim olur. Hasan Dayı'sı onu yanına alır. Sonraki yıllarda amcasının evinde kalır. Genç kız olunca Hacı Hüseyin Oğulları'ndan Emin Ağa ile evlenmiş. Emin Ağa vefat edince, otuzlu yaşlarında iken Abdurrahman Ağa ile evlenmiş.

O zaman Abdurrahman Ağa'nın karısı Fatma, bu evliliğe karşı çıkmamış, kuması Havva'ya da çok iyi davranmış. İki kadın birbirlerini öylesine sevip sayarmış ki geçimleri herkes tarafından övülür olmuş.

Havva, hamarat bir kadındır; tarlada, bahçede, evde durmadan çalışır. Yazları yaylaya göçüp çadır altında yaylacılık yapar. Kendi işlerini kendisi görür. Çok sabırlıdır; her şeye katlanır ve hiçbir şeyden şikâyet etmez.

Havva Kadın, fakir fukaraya yardıma düşkündür. Misafir ağırlamayı sever, zaten Abdurrahman Ağa'nın evinde misafirsiz gün hemen hemen yoktur.

Hastalandığı 1916 yılına kadar koca ailenin her yükünü omuzlar. 1917 yılında, ilk kocası Emin Ağa'dan olan oğlu Hüseyin'in ve hemen ardından Abdurrahman Ağa'nın ölümleri onu çok sarsmıştır. Felç olup bakıma muhtaç hale düşer.

1921 Ağustos'unda, Yunan Ordusu'nun gelip köye dayandığı sırada ailesiyle birlikte evini barkını bırakıp Yozgat'a gitmiş ve Sakarya Savaşı'ndan sonra geri dönmüştür.

6 Nisan 1922'de (Perşembeyi Cuma'ya bağlayan gece) gece yarısından sonra vefat eder. Hacı Bayram Camisi avlusundaki kabristana gömülür.